

VİLUIYSK YAKUTLARINDA ŞAMANLIK BAĞIŞININ¹ ALINMASI*

Andrey Aleksandroviç POPOV
(Çeviren: Atilla BAĞCI)**

Özet:

Şamanlık, ruhlar tarafından şaman adayı olarak seçilen kişiye verilen bir bağış-
tır. Şamanlık bağışının alınması ritüeli Şamanizm inancının ortaya çıkış sebeplerinin
aydınlatılmasında önemli rol oynamaktadır. Yakutlarda oyun (şaman), insanlarla tan-
rılar ve ruhlar arasında aracıdır. Şamanlar aracılık vazifesi için ruhlar tarafından se-
çilirler. Yakutlara göre şamanlar, insanları ruhların bazı zararlarından korur; iyi tan-
rılardan ise saadet ve zenginlikler alırlar. Şaman olması için seçilen bebeğin doğumu
sırasında tinsel ruhlar, onun ruhunu çalar ve şaman olması için bir dizi eğitimden
geçirirler. Büyük şaman olacak bebeğin ruhu (salgın kut), tanrıça-şaman Ārı Dar-
han'ın kızları tarafından kaçırlır. Bazılarının ruhları ise yer altı dünyasının ruhları
tarafından kaçırlır ve bir eğitime tabi tutulurlar. Şamanlık eğitimi süreci oldukça zor-
lu bir süreçtir. Bu eğitim Şamanlık ağacının budaklarında gerçekleştirilir. Bu eğitim
sürecinde aday çeşitli ıstırap ve sıkıntılara maruz kalır; bu süreçte şaman adayının
bedeni ruhlar tarafından parçalanır, kontrol edilir ve tekrar birleştirilir. Vücutun par-

1 Metnin başlığında “bağış” olarak Türkçeye çevrilen Rusça “**dar**” kelimesinin iki temel anlamı mevcuttur: bağış/hediye ve yetenek/istidat. Söz konusu kelimenin, biri tarafından başka bir kimseye verilen “şeyi” karşılması anlamında “bağış, hediye”, bir şey sahip olma anlamında ise “yetenek, istidat” olarak çevrilmesi uygun düşmektedir. “*Şamanskiy dar* (Şamanlık bağışı)” ve “*dar reči* (konuşma yeteneği)” gibi. “*Пугачев сидел в креслах, принимая дары Казанских татар, приехавших к нему с поклоном.*” (Puğaçev sidel v kreslah, prininmaya darı Kazanskih Tatar, priyehavşih k nemu s poklonom: Puğaçev, kendi eşğine düşmüş Kazan Tatarlarının hediyeelerini kabul ederek koltuğunda oturdu.) Puşkin, *Istoriya Puğaçeva* (Puğaçev Tarihi). Burada “**dar**” hediye veya bağış olarak kullanılmıştır; yetenek veya istidat olarak anlam vermek doğru olmaz. “*Имел он песен дневный дар и голос, шуму вод подобный.*” (İmel on pesen divnyı dar i golos, şumu vod podobnyı: O, olağanüstü bir yetenek ve sese sahipti, yankısı su sesine benzer.) Puşkin, *Tsigani* (Çingeneler). Bu örnekte kullanılan “**dar**” kelimesinin ise yetenek, istidat manasında aktarılması doğrudur. Zira “dar” verilirken “bağış, hediye”, onu haizken “yetenek, istidat” manalarında kullanılmaktadır. Burada da doğaüstü varlık olan tinsel ruhlar tarafından tespit edilen bir insana bu “**dar**” verilmektedir, yani ona bu ayrıcalık bahşedilmektedir (ç.n.).

* *Poluçeniye <Şamanskogo Dara> u Viluiyskih Yakutov*” orijinal adıyla (Trudi in-ta Etnografii AN SSSR, nov. Seriya, t.II, Moskova-Leningrad, s. 282-293) yayımlanmıştır.

** Doktora Öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi TDE Türk Halk Bilimi Bölümü, atilla_bagci@hotmail.com.

çalanmasından sonra ruhlar adayın ruhunu yer altı şamanı Arsan Duolay'a götürürler. Eğitim süreci tamamlandıktan sonra kaçırılmış ruhu, şaman adayına geri döner. Şamanlar ayin yapmadıkları vakit psikolojik ve fizyolojik rahatsızlık hissederler; ayin yapınca bu rahatsızlıkları son bulur. Şamanlar birbirleri ile hasımlık ederler; ruhları vasıtasıyla dövüşürler. Kadın şamanların erkek şamanlardan daha güçlü olduklarına inanılır. Ünlü şamanlar cinsiyete bağlı olmazlar; otuzuncu yılında gebe kalırlar ve ıstıraplı şekilde üç defa doğum yaparlar. Viluyk Yakutlarında "Şamanlık bağışının alınması" pasif bir eylemdir. Aileler çocuklarını Şamanlık davetinden korumaya çalışır; kimi aileler de o bağışı almak için birtakım eylemler yaparlar. Burada işlenen konu sadece etnografların değil, psikiyatr hekimlerin de ilgi alanına girmektedir.

Anahtar kelimeler: Viluyk, Tanrı, şaman, ruh, kut, bağış, Āar Darhan, Arsan Duolay, vücut yarılması.

Receiving Shaman Gift for Viluyk Yakuts

Abstract:

Being shaman is a gift given to a shaman candidate who is chosen by spirits. The ritual of receiving the gift of a being shaman plays an important role in highlighting the causes of shamanism's occurrence. For Yakuts, Oyun (shaman) is an intermediary among people, Gods and spirits. Shamans are chosen by spirits for mediation. According to Yakuts, shamans protect people from some evils of spirits; and take felicity and wealth from good Gods. Spirits steal the soul of the baby who is chosen to be a shaman and train his soul to be a shaman. The soul of the baby who is to be a grand shaman is stolen by daughters of Goddess-Shaman Āri Darhan. Some souls are stolen by underground spirits and trained by them. The process of being shaman training is a hard one. This is conducted at the knots of shaman tree. During the training candidate is disintegrated, controlled and then integrated. After the disintegration of the body, spirits take the soul to underground shaman Arsan Duolay. After completing the training the soul comes back to shaman candidate. Shamans feel psychological and physical pain when they are not conducting rituals but this pain stops when they start the ritual. Shamans are rivals to each other and their fight takes place through the souls. It is believed that female shamans are stronger than males. For famous shamans gender does not play a role and they get pregnant at the 30-th year and give birth 3 times in pain. For Viluyk Yakuts "The Receive Of Shaman Gift" is a passive action. Parents try to protect their kids from shaman invitation, whereas some families try to have this gift. The concepts in here are matters of not only related to ethnographers but also psychiatrists.

Keywords: Viluyk, God, shaman, spirit, kut, gift, Āar Darhan, Arsan Duolay, body disintegration.

Yakutların dinî inançlarının daha önceki araştırmacıları V. F. Troşanskiy, V. M. İonov, S. V. Yastremskiye ve bu alanda değerli eserler vermiş diğerleri, eski Yakutsk bölgesi sınırları içinde çalışmışlardır. Oleminsk, Viluyk ve Verhoyansk gibi diğer bölgelerdeki Yakutların inançları bugüne kadar araştırılmamıştır. Bunun yanı sıra Yakutların yakın komşuları Evenkler ve Paleo-As-

yalılarla kültürel ilişkilerinin sonuçları olarak teşekkül etmiş farklılıklara sahiptirler. 1922-1925 yıllarında eski Viluysk bölgesinin (Udugay ulusu) kuzey kısmı Yakutların inançlarına ait derlediğim materyaller bu eksikliği bir nebze giderecektir. Bu çalışmada biz çok fazla incelenmemiş, araştırılmamış “Şamanlık bağışının alınması” meselesi üzerinde duracağız.²

Sibirya ve Orta Asya halklarının Şamanizm inancı hakkında Rus kaynaklarındaki bilgiler oldukça cılızdır; Mihaylovskiy ve Haruzinler’in Şamanizm inancı konusunda müşterek çalışmalarında kendi dönemine ait bilgiler mevcuttur; Ekim Devrimi’nden sonra Ursinoviç, Kosokov ve diğerlerinin meşhur kitaplarında malumatlar yer almaktadır. Şamanlık bağışının alınması problemlerine adanmış iki kıymetli eserden bahsetmek gerekir: Şternberg’in *Rol İzbranniçestva v Reliğii (Dinde Seçilmenin Rolü)*³ (1927) ve Direnkova’nın *Poluçeniye Şamanskogo Dara Po Vozzreniyam Turetskih Plemen (Türk Kabilelerinin Tasavvuruna Göre Şamanlık Bağışının Alınması)*⁴ (1930).

Evveldki araştırmacıların pek çoğu dikkatlerini esas olarak Şamanlık inancının dış yapısına yöneltilmişler, şamanın kostümü ve onun ritüel hareketlerinin tasviriyle uğraşmışlardır. Şamanlık bağışının alınmasının psikolojik yönde incelenmesi ise Şamanizm inancının ortaya çıkış sebeplerinin aydınlatılması bağlamında önemli rol oynamaktadır. Alınan davetle tecrübe ettikleri ruhsal heyecanların tasviri altındaki şaman biyografisi notları, sadece etnograflar için değil aynı zamanda uzman-psikiyatrlar için de ilginç olabilir.

Yakutlarda *oyuun* (şaman) Sibirya’nın diğer halklarında olduğu gibi insanlarla tanrılar ve ruhlar arasında aracıdır. Şamanların aracılık vazifesi için yüksek özel ruhlar tarafından çağrılması, davet alması her zaman zararsız değildir.

Yakutların kanaatlerine göre şamanlar, insanlara büyük faydalar göstermektedir: onlar sahip oldukları savunma ile insanları çeşitli ruhların zararlı ve öldürücü eylemlerinden korurlar, iyi tanrılardan başarı, saadet ve zenginlikler alabilirler. Ancak şamanların faaliyetleri kimi zaman zarar da verebilir: Onlar, insanlara muhtelif hastalıklar, felaketler, musibetler musallat edebilirler ve kendi ruhları vasıtasıyla onları öldürebilirler, yiyebilirler. Faaliyetlerinin böyle ikili fonksiyonuna uygun olarak da şamanlar iki gruba ayrılmaktadırlar: *ayuu oyuun* (iyiler, iyi tanrıların şamanı) ve kötüler *abaahu oyuun* (kötüler, kötü ruhların şamanı) ve *siemex oyun, abaahu oyuun* (yiyen, öldüren şaman). Eskiden böyle fonksiyonların sınırlandırılmasına çok keskin şekilde uyulmuştur.

Şamanlar daveti yukarı (gökyüzü), orta (dünya, yeryüzü) ve aşağı (yer altı) dünya ruhlarından alırlar ve onlar tarafından vazifelendirilirler. Şaman

2 Bu makale Viluysk bölgesi Yakutlarının inançları hakkında büyük çalışmadan alıntılar arz etmektedir.

3 *Jurnal “Etnografiya”, No. 3, 1927.*

4 *Sb. Muzeya Antropologii i Etnografii, cilt IX.*

olması için tespit ve tayin edilen bebeğin doğumu sırasında (tinsel) ruhlar, onun üç tane (tensel) ruhunu çalar: **salgın-kut** (hava-ruhu); **buor-kut** (toprak-ruhu); **ıye-kut** (ana-ruh); bu durumda bebek ölmez, ancak hafif hastalık geçirir. Kaçırılan her bir ruh özel eğitim alır.

Büyük şaman olacağı kararlaştırılan bebeğin *salgın kutu*, tanrıça-şaman Āar (Ārı) Darxan'ın kızları tarafından kaçırılır ve onun meskenine götürülür. Onun meskeninin yanında dokuz budaklı (oyuklu) çok büyük bir melez ağacı yükselmektedir; onlardan en üstteki üç tanesinin tabanında yaprak, ortadaki üç oyuğun tabanında iğne yapraklı çam yaprakları ve en alttaki üç oyuğun tabanında ise yosun serilidir. En aşağıdaki budaklarda kötü şamanların ruhları, orta budaklarda normal düzey şamanların ruhları, en yüksek budaklarda ise en meşhur/büyük şamanların ruhları eğitilirler (9. oyukta eğitilen şaman, Şamanlığın en yüksek kademesindedir). *Salgın kut* oyuklardan birinde, guguk kuşu (veya başka bir anlatıya göre ise su çulluğu) suretinde bir yıldan dokuz yıla kadar kendi niteliklerine göre eğitilir; büyük şamanın ruhu, kötü şamanın ruhundan daha fazla eğitilir. Ruh eğer tüysüz kuş yavrusu görünümünde ise o zaman, o kötü ruh olarak değerlendirilir.

Oyukta (budak/yuva) buldukları zaman sürecinde iyi şamanın ruhu kartal yumurtasıyla beslenir; Āar Darxan'ın oğulları ve kızları, deliğin çevresine bir kartal suretinde oturarak onun ruhuna farklı Şamanlık kurnazlıkları ve hilelerini öğretirler. İyi şamanın ruhu kendi akrabalarının ve onların hayvanlarının ruhlarıyla beslenir; Āar Darxan'ın kızları ve oğulları, onu karga yumurtasıyla besler; yuvanın ağzına karga suretinde oturarak ruhu kurnazlık ve hilelerle eğitirler.

Bazı ruhlar Şamanlık eğitimini zorluklarla alırlar, öyle durumlarda onları çıkartırlar, kuruması için kanatlar verirler, alacalı tavşanlarla, *öksökü* (çift başlı kartal) ve alacalı balıklarla beslerler; bütün bunlar ruhlar tarafından Şamanlık kurnazlıkları ve hileleri olarak kabul edilir. Kuş yavrusu, ruhun kanatları kuruyunca, (tinsel) ruhlar onu tekrar oyuğa koyarlar; şamanın orada üç yıl daha kalması gereklidir.

Salgın kut'un oyukta bulunma süresi tamam olduğunda, onu kötü bulutların kızları götürürler ve ona kuğu derisi giydirirler; bu şekilde Şamanlık'ı öğretirler, sonra onu insana döndürürler.

Orta şaman olacak bebeğin *salgın kut*'unu, o adayı Şamanlık vazifesine davet için gönderilen ruhlar çalar: ateşin ruhu, su ruhu *Ukun*'u ve ormanın yabani hayvanlarının ruhlarını; kaçırılan ruh kuzeyli şeytani ihtiyar kadınlarının yakınında büyümüş büyük bir akağaca götürülür. Orada müstakbel şaman Şamanlık hizmetine uygun şekilde üç oyuktan birine yerleştirilir. Bu oyukta alacağı eğitim süresi birkaç aydan üç yıla kadar sürer. Eğitim sürecinin bitimiyle kuzeyli ihtiyar kadınlarca oradan alınır ve üç odadan birindeki, özellikle, iyi,

orta ve kötü şaman için ayrı ayrı tayin edilmiş demir salıncağa (beşiğe) konulur. İyi şamanın ruhunu en yaşlı kuzey kadını, orta şamanın ruhunu ortanca kuzey kadını ve kötü şamanın ruhunu da küçük olan kuzey kadını memesiyle besler. Kötü şamanın ruhu, akrabaları ve “kötü” sürüngenlerin ruhlarıyla (ruhlarınca) beslenirler: kurtçuk, kertenkele, kurbağa vs. Ruhun bu durumu bir yıldan üç yıla kadar devam eder.

Eğer şaman aşağı dünya ruhları tarafından vazifeye davet edilmişse, onun *salgın kut*’u yine kuzeyli ihtiyar kadınlara götürülür, orada demir salıncakta üç yıla kadar bir eğitim verilir ve kız kardeşlerin memesiyle beslenir. Bunun ardından eğer şaman Kıday Bahsı⁵ (Kıdah Mahsın) tarafından çağrılırsa o zaman, birkaç yıl ateşte, tam olarak bu tanrının körük koyduğu yerde eğitilecektir. Bu şamanlar “ateş ruhu şamanları” adını taşırlar. Eğer şamanın eğitimi yer altı dünyasının diğer tanrısı -elbette ki bu da iyi karakterli değildir- tasalandırırsa, o zaman o ruh, geçilemeyecek çamura, oradan sonra da örümceklerin ağlar ördüğü yer altı dünyasının hâkimi (iyesi) Arsan-Duolay’ın -diğer adı *Bitiktix*’dir (Sakallı)- yaşam yerine götürülür. Burada dalgıç kuşu veya guguk kuşu suretinde dayanılamayacak ıstıraplara tabi tutulur: Onun teleklerini yakarlar, derisini yüzerler, kendi akrabalarının ruhlarını ve çeşitli sürüngenleri yedirirler. Bilinen zaman diliminden sonra (1 yıldan 3 yıla kadar) kuşu, kirlerinden yıkayarak temizleyip güneşte kuruturlar. Eğer şaman için özellikle, sert bir hüküm verilmişse, onu sepetçi söğüdüyle kırbaçlarlar, bundan dolayı da kuş çadır büyüklüğünde bir kurbağaya dönüşür.

Yer altı dünyasının müstakbel meşhur şamanlarının *salgın kut*’unu dayanıklılığa tabi tutarlar, bu farklı şekilde gerçekleşir: Onun ruhu, bir buçuk yıl arınmaya (yüceltme, sublime), bir buçuk yıl da hastalık suyuna konur. Bu dayanıklılık kazandırma sürecinde zayıf kişi dayanamayabilir, onun ruhu ikiye parçalanır ve o ölür. Bundan sonra ruhu, kuzeyli yaşlı kadınlara geri gönderirler, ona karga derisi giydirdikten sonra orada yeniden eğitirler.

Dayanıklılık kazandırma tecrübesinden sonra insanın kaderini belirleyen tanrı, müstakbel şamanın yaşamının kaç yıl olacağını bildirir.

Salgın kut’un kişiye geri döndüğü zamanda, ana-ruh ve toprak-ruh tamamıyla değişirler ve bir daha şamana geri dönmezler. Bu ruhların kökten değişimleri, yukarı, orta ve aşağı dünya şamanları için aynı şekilde gerçekleşir.

Yeni doğanın ana-ruh, fantastik iye-kııl (vahşi-ana) (hayvanı) suretine bürünerek ebediyen kalacağı hastalık suyunun kıyısına götürülür. Kendi bağımsız hayatına rağmen vahşi-ana, şamanın kaderiyle sıkı sıkıya bağlıdır. Şamanların vahşi-anaları sık sık kendi aralarında dövüşürler, vahşi-anası şanssız olan, bozguna uğrayan, mağlup olan şaman da hastalanır veya ölür. Her şaman

5 Demircileri destekleyen tanrı.

kendisinin vahşi-anasını bütün yaşamı boyunca sadece üç kere görür: İlk Şamanlık ayininde, ömrünün ortasında ve ölümü öncesinde.

Müstakbel şamanın *buor kut* 'u balığa dönüşür ve (şamanın rızası ve haberi olmaksızın) bu amaç için öldürülmüş yedi genç kız, yedi delikanlı ve yedi baş hayvanın cesetlerinden demir insanlar tarafından hastalık suyunda inşa edilmiş özel bir *basıt* 'a (bent) yerleşir. *Buor kut* balık suretinde bu *basıt* 'ta yüzer ve her zaman bu *basıt* 'ı atlayıp geçmeye çabalar, eğer bendi geçerse, şaman ölür. Şamanın *buor kut* 'u Şamanlık ayinlerinde özel ruhlar tarafından serbest bırakılır, ancak Şamanlık ayininden sonra tekrar bu *basıt* 'a geri döndürülür ve kapatılır. *Buor kut* 'un bulunduğu bu hastalık suyunda üç tane *çöten* (kirtil, sepet) vardır, *buor kut* serbest bırakıldığında kendi hasmı olan başka bir şamanın *buor kut* 'unu kovmaya çabalar. Bütün hastalık suyu balıklarla, yani değişik şamanların *buor kut* 'ları ile doludur.

Müstakbel şamanların *salgın kut* 'u olmadığına: Üçten beş yaşa kadar en önemli şamanlar; beşten dokuza kadar orta şamanlar ve on ikiden on sekiz yıla kadar kötü şamanlar kehanet rüyaları görmeye ve gelecekte haber vermeye başlarlar. İşaret edilen sürenin sonunda da çok şiddetli fiziksel ve ruhsal ıstıraplara duçar olurlar, sık sık şuurlarını kaybederler ve bu hâlde bazı rüyetler tecrübe ederler. Bu sırada davetin en önemli aşamalarından biri *etteter* (bedenin parçalanması) gerçekleşir; bu büyük şamanlarda üç kere gerçekleşir.

Müstakbel büyük şamanın *etteter* 'i şöyle gerçekleşir: Çektiği ıstırap esnasında şaman hissiz (çevresi için) bir duruma düşer ve kendisine birçok ruhun toplandığını, kafasını kestiklerini, kesilen başını bir rafa koyduklarını veya bir sopanın ucuna taktıklarını görür. Bedenden ayrılmış olan baş, görme, duyma ve hissetme yetilerini muhafaza eder. Kafayı bedenden kesip ayıran ruhlar, bedeni küçük parçalara (bazı hikâyelere göre doksan dokuz parçaya) kesip ayırırlar ve üç ayrı yığın yaparlar. O et yığınlarından ağızlarına parça alırlar ve etrafa tükürürler: Birinci yığından yukarı dünya ruhlarına, ikinciden orta dünya, yeryüzü ruhlarına ve üçüncü yığından da yer altı (aşağı) dünya ruhlarına, her ruhun adını söyleyerek tükürürler.

Bedenin parçalanması esnasında eğer *uot mas iççite* (ağaçların ve otların) ruhları parçalanmış bedeninin parçalarından çalmayı başarırlarsa, o zaman iyi şaman olacağı kararlaştırılmış olsa dahi, o, kötü şaman olur.

Ondan sonra bütün parçalar bir şekilde yeniden bir bütün hâline gelirler, ruhlar onları tükürükle sıvarlar, beden eski hâline geldikten sonra kafayı eklerler ve insan yeniden canlanır.

Eskiden vücudun parçalanması esnasında gerçekte cereyan etmiş bir olay şu şekilde anlatılmıştır.

“Eskiden Yukarı Viluyssk ulusunda fakir insanlar yaşarmış. Onların Oroho (Oroso) adlı hasta ve güçsüz bir oğulları varmış. Bir keresinde çocuk yazın ördekler için gölde tirge (ilmekli kapan) kurmaya gitmiş ve izlemeye başlamış. Oroho, tirge’yi izlemiş ve altı tane ördeği alıp eve dönmek istemiş. Bu sırada ormandan ansızın sarı donlu, alınları beyaz şeritli atlar üzerinde üç tane oldukça uzun boylu atlı çıkmış. Çocuk, atlı adamları Ruslar sanmış, çünkü eskiden Yakutlar, Ruslardan çok korkarlarmış; çocuk ormana kaçıp çalılarının arasına gizlenmiş. Adamlar da onun arkasından ormana girmişler. Atlılardan biri yüksek sesle bağırmış: ‘Aramakla sorumlu kişi, çocuğu arayın, bulun!’ Bunun üzerine bir yerlerden uzun boylu, iri yarı bir adam peyda olmuş ve çalılıkta korkudan bitkin düşen Oroho’yu sürükleyip çıkarmış. Atlılardan biri bir melez ağacından uzun bir dal kesmiş ve kabuklarını temizlemiş. Oroho’yu almışlar, başını kesmişler ve yere diktikleri sırtığın ucuna asmışlar. Bu olağan dışı duruma rağmen çocuğun başı görmeye ve duymaya devam ediyormuş. Atlılar, çocuğun bedenini küçük parçalara ayırmışlar, üç delikli tahta kepçe vasıtasıyla parça parça etrafa dağıtmışlar, her seferinde de hangi ruh için olduğunu söylemişler. Böylece bütün parçalar dağıtıldıktan sonra insanlar dermansızlık hastalığının ruhu için -näsöljördö- pay kalmadığını, etin yetmediğini söylemişler. Ondan sonra parçaları tekrar birleştirmişler, kafayı bedene takmışlar. Oroho böylece aynen önceki hâline gelmiş.” (1. Batulin nasleği, Maksim Nikolayev Buoçça)

Orta dünya ruhlarınca çağrılan şamanın vücudunun parçalanmasında da yine kafa kesilir, bedenden ayrılır, bir kazığa takılır, beden de yine küçük parçalara (bazı anlatılara göre yedi veya dokuz parça) ayrılır, onlar borulara dizilir ve borular da yere dikilir. Bütün parçalar boruya dizildikten sonra boruları değişik yönlerde toprağa dikerler, bu sırada her seferinde ruhlar: “*Bu kazıkları yukarı, orta ve yer altı dünyasının ruhuna giden yolun işaretidir.*” derler. Vücudu parçalayan ruhlar, borulara dizildikten sonra kalan et parçalarını kendi aralarında paylaşırlar. Boruların az miktarda ve ruhların sayılarının fazla olmasına rağmen vücudun parçaları herkese yeterli olur. Parçalar daha sonra yeniden birleştirilir.

Orta dünya şamanının bedeni parçalandığı zaman bazı hâllerde cinsel organlarını keserler ve onları hastalık denizine atarlar. Bu tür şamanlar Şamanlık ayininde mucizeler göstererek *yurta*⁶ (çadır) basabilirler (istila ederler).

Ruhlar kesilen kafayı vücuda birleştirdikten sonra ona şaman kostümü giydirirler, eline davul ve tokmak verirler; onu, söyledikleri dua sözlerini peşlerinden tekrarlamaya ve hoplayıp zıplamaya zorlarlar.

6 Yurta: Orta Asya halklarının portatif meskenidir; ağaç iskeletten olup keçe ile kaplıdır, çatısı koni şeklinde veya yarım küre şeklindedir. Türkçe bir kelime olan “yurta” uzmanlar tarafından biliniyor olmasına rağmen sıradan okuyucunun da bu kelimedenden haberdar olması gözetilerek orijinal hâliyle kullanılmasının faydalı olacağı düşünülmektedir. (ç.n.)

Yer altı dünyası ruhlarınca davet edilen şamanın vücudunun parçalanması da aynı şekilde gerçekleşir: bedeni parçalayıp üç gruba ayırırlar; onlardan biri kuzey yaşlılarına (kadınlara), diğer grup Arsan Duolay'ın boyuna ve üçüncü grup ise farklı ağır hastalıkların, öncelikle de zührevi hastalıkların ruhlarına tevdi edilirler. Vücudun parçalanmasından sonra ruhlar yer altı şamanı Arsan Duolay'a götürürler ve ona, bu kişinin şaman olmayı arzuladığını söylerler. Arsan Duolay onu değişik dualar okumaya zorlar, bundan sonra onun kafasına tükürür (kendi kurnazlığını paylaşır), parmağı ile dokunur ve derki: “*Önemli büyük (normal veya kötü) şaman ol!*”

Bir şamanın davet aldığında çektiği ıstıraplarla ilgili anlattığı kendi hikâyesi oldukça ilginçtir:

Kışın, sıcak günlerden birinde geyiğin sırtında kendi geyiklerimi aramaya gittim.⁷ Vakit geceye yaklaştı; aniden kime ait olduğunu anlamadığım güçlü bir el darbesini sırtımda hissettim; sanki başımdan aşağı buzlu su dökülmüş gibi bütün bedenim soğuktan delindi. Başımı yukarı kaldırıncaya üç tane karga gördüm; biri beyaz başlı, diğeri alacalı ve üçüncüsü normal kara idi. Bu olayın olağanüstülüğü ilgimi çekti, başım dönüp, şuurumu kaybedene kadar baka-kaldım, yere düştüm. Düşerken birinin sesini duydum: “*Aradığımız burada ortaya çıktı.*” Karlar üstünde ne kadar zaman yattığımı bilemiyorum, büyük zorlukla eve dönebildim ve çok ağır hastalandım. Gece rüya gördüm: Bazı insanlar geldiler, üzerinde et doğranan tahta getirdiler ve *jurta*'nın ortasına yerleştirdiler. Daha sonra öküz kafası büyüklüğünde deri torba getirdiler, her taraftan çok sağlam şekilde dikilmiş idi, içi ise -her neyse- bir sıvı ile dolu idi. Deri torbayı tahtanın üstüne bıraktılar ve kesip iki parçaya ayırdılar; bütün *jurta*'ya kan yayıldı. Sol tarafta bekleyen bir adam kan ile yıkandı ve ben neden olduğunu bilemiyorum ama kanı çok istedim. O zaman yıkanan adam ağzıyla bana kan püskürttü: Bütün bedenimi öyle bir hissiyat kapladı ki, vücuduma ekin başaklarından birçok kılçık saplanmış gibi oldum.

Sırtüstü düştüm ve dökülen kanda boğulur gibi oldum. Tanımadığım iki kişi beni kaldırdı ve beni sokağa çıkardılar, orada bana kâh iperle kâh kamçılarla bütün güçleriyle vurmaya başladılar. Bundan sonra beni hiç tanımadığım bir *jurta*'ya götürdüler ve yere bıraktılar. Vücuduma değişik sürüngenler giriyordu. Kendime geldim ve üç ay boyunca bir türlü huzurlu olmadım, sık sık aklımı kaybediyordum.

İlkbaharda çevremdekiler için tamamen aklımı kaybetmişim ve evdekiler beni tam yedi gün boyunca direğe bağlı olarak tutmak zorunda kaldılar. Altıncı günün sonuna doğru aklımı kaybetmemden dolayı yine bir şeyler görüyor ve işitiyor gibi oldum. Ben “*Biz, seni kuzeylilere (yaşlı kadınlara) götürece-*

7 Kuzey bölgelerinde Yakutların iktisadi faaliyetleri arasında büyük baş sığırlar ve atlardan başka geyik de yetiştirilir.

ğiz.” sözünü duyduğum andan itibaren hatırlamaya başlıyorum. Bu sözlerden sonra beni fena (pis, karanlık) bir *yurta*’ya götürdüler, başımı kestiler (korkunç bir ağrı hissettim) ve bütün bedenimi parçalara ayırdılar, başımla beraber bütün parçaları demir bir beşiğe koydular. Demir salıncakta bedenimin bütün parçaları kendi aralarında yakınlaştılar ve ben normal görünümüme döndüm. Beni alacalı bir ip ile sıkıca bağladılar ve salıncağı sallamaya başladılar. Bir zaman sonra ipi çözdüler sivri bir şeyle delerek bütün kemiklerimi ve *etim sahin*’i (adale) tekrar saydılar ve “*Senin bir kemiğin ve üç tane kas eksik.*” dediler. Bir yerden ayıya çok benzeyen bir adam peyda oldu ve “*Bu adamı bana verin!*” dedi. Bu sözleri söyleyen adamın önüne dört köşeli büyük bir bakır kap koydu ve pıhtılaşmış kanı dökmeye başladı. Beni sırtımdan tuttular, birkaç defa bu kanın içine batırdılar ve “*Ona ad vermek gerekir.*” dediler. Nedense onların söylemedikleri yeni adımı öğrenmeyi çok istedim. Yeniden bir ses dudum: “*Buraya gel ve bu delikanlıyı emzir!*” Köpekli bir kadın çıktı. Beni kanlı çanağa koydular. Köpek yaklaştı ve yüzümü yaladı, derin bir baygınlık geçirmişim.

Kendime geldim ve kendimi içeri giren kadının kucağında oturur hâlde buldum. Kadın sol memesini çıkardı ve emmem için ağızıma vermeye başladı. Ben tiksinererek başımı çevirdim. Kadın beni yüzükoyun yere yatırdı, benim için bir yuva hazırladığını söyledi ve sordu: “*Ne kadar büyüklükte yapılmasını istiyorsunuz?*” Diğerleri “*Çevresi dört arşın, yüksekliği üç arşın ve üç tane bakır halkalı olacak.*” diye cevapladılar. Beni aldılar ve tam tarif edildiği gibi bir salıncağa koydular, sanki bir bebek gibi sıkıca kundakladılar. Ben salıncakta yatarken, şekilsiz simalarıyla birçok insan *yurta*’ya girdi, onlardan çoğu yaşlıydı. İçeri girenlerden (kadın) bir tanesi “*Yiyecek bulduğumuz iyi olmuş, leziz yemekler pişiririz.*” dedi. Bu sözlerden sonra yüzleri kurum ile sıvanmış iki kadın dışarı çıktı. Arkalarından kapı kapandı, gözlerim kör oldu, zifiri karanlık oldu. Ses duyuldu: “*Evet bu o!*” Ben sırtüstü yere düştüm. Bu hâlde yatarken demir bir kanca ile sol tarafa taşımaya başladılar. Başımı kaldırdım, gözlerim eskisi gibiydi, görme yetimi kazanmışım.

Öyle geliyor ki, ben Krovaya Nehri’nin ağız kısmında *xardarı tarı sürder xapnax örüs tördö* ileri geri akıntısında yatıyorum. Bu nehirden su aldılar ve bana içirdiler, daha sonra burgu ile kulaklarımı deldiler, kilden yapılmış kenarı yüksek bir kap içine yerleştirdiler ve dediler ki: “*Sen, temeli kan olan önemli şaman oldun.*” yastık büyüklüğünde pişmiş kanı yere attılar ve beni onun üstüne koydular ve “*Sen, temeli kan olan kötü şamanlardan bir büyük şaman ol!*” dediler. Bu sözleri ne için olduğunu bilmeyerek ben de tekrarladım. Boynuma ipe düğüm attılar ve beni çok uzak bir yerlere taşıdılar. Ondan sonra bana ağır bir şaman kostümü giydirdiler, elime, bacadan daha uzun bir tokmak ve davul verdiler, “*Sen ateşten uzun bir kuyruk edindin! Sen ciğerli*

oldun! Sen korkunç ayının surat ifadesini aldın! Sen ayının kanlı-kara gözlerini aldın! Hassas kulaklarını aldın!” dediler.

Oturdum ve Şamanlık yapmaya başladım, bu çok uzun sürdü. Bitirdiğim zaman beni kundakladılar ve bu şekilde önceki yerime koydular. İnsanlar geldiler ve yüzüme soğuk hava estirmeye başladılar. Beni alıp bedenimi parçalara ayırdıkları yere götürdüler, ipleri çözdüler ve bana orada bulunan şamanlarla birlikte Şamanlık yapmamı emrettiler. Ben kabul etmedim, o zaman dediler ki: *“Kız üllus-yay, buraya gel, bu lanetliyi götür ve gerekeni yap!”* Beni aldılar ve yaş bir ayı postuna sardılar ve yine bir yere götürdüler. Ben şuurumu yitirdim.

Kendime gelmeye başladığımda dayanılmaz ağrılar hissettim: Kim oldukları bilinmeyen insanlar her türlü işkenceyi yapıyorlardı. Bu hâl oldukça uzun sürdü. Benim işkencecilerim durduklarında *“Onu cehenneme götürün!”* dediler; kendisine talimat verene *“Nereye?”* diye tekrar sordular ve *“Dokuz halkalı deliklere benzer pis uçurumları olan ülkeye.”* diye cevap aldılar. Beni bir yere götürdüler, daracık bir deliğe soktular ve *“Bunu Nyoxtolox boyuna götürüp karacığerinden mıhlayın!”* dediler. Benim ciğerime bıçak sapladılar, şuurumu yitirdim ve ayılınca kendimi *yurta*'nın direklerinden birine bağlamış olarak buldum. Aileme iplerimi çözdürdüm ve çok uzun süre histerik melodiler söylemeye başladım (menerijdim). Ertesi gecelerde tekrar macera yaşadığım yere düştüm ve orada hastalanmış birini gördüm, sadece onu ıstıraptan kurtarmak amacıyla Şamanlık yapmayı arzuladım.

Uyduğum zaman karnım şişiyor, kemiklerim kırılıyor ve bütün gün boyunca kaçınılmaz ıstıraplardan dolayı kendimi sükûnette hissedemiyorum. Böyle günlerde yatağımdan dışarı çıkamıyorum. Ayağa kalkmaya yeltensem, gözlerim kararıyor, başım dönüyor. Ancak bu duruma rağmen bazen, ıstırapların dayanılmaz bütün ağırlığına katlanarak bir bıçak veya silah alıyorum, nereye gittiğimi bilmeden, kendimi öldürmek amacıyla bir yerlere gidiyorum. Ancak her seferinde de canlı olarak dönüyorum, canıma kıyamıyorum ve ıstıraptan dişlerimle kendi bedenime zarar veriyorum.

Bu şekilde bir yıl boyunca acı çektim. Bir gece rüyamda inek midesine bürünmüş bir adam gördüm ve o andan itibaren rüyada olduğu gibi gerçekte de şaman olmayı arzulamaya başladım (bu olay ilkbaharda idi) ve gagesizce değişik yönlere gitmeye başladım. Hane halkım beni arıyor, üç veya dört gün sonra beni şuursuz, baygın hâlde buluyorlar. Kendime gelerek, kurtlara ve ayılara öykünerek dört ayak üzerinde yürüyüp, topraktan kurtçuklar çıkardığımı, sürüngenler avladığımı hatırlıyorum: Kertenkele, fare vb. şeyleri yedim. Yine böyle diyar diyar dolaşmalardan birinde kendimi güçsüz hissettim; şuurumu kaybetmişim, kendimi toparladığımda da ise artık gece yarısı olmuştu. Fev-

kalade aç bir hâlde yatarken koltuk ve kasık altımdan sinek bulutu havalandı; ellerim ve ayaklarımı karıncalar ısırıyordu; güçlüğüle eve yöneldim.

O gece evdekilerin hepsi uyurken, aniden yukarıdan bir yerden yüzüme büyük bir ateş düştü, ancak yanmaya sebep olan hiçbir şey yoktu. Çadırın duvarının dibine uzanıp yattım ve ansızın biri benim elimi çadırın dışına çekti. Çok korktum ve şiddetle haykırdım. Evdekiler uyandı, fakat kimseyi bulamadılar, benim elim ise gerçekten çadırın bezinin altında, sokakta idi.

İkinci yılın başında her gece rüyalarımda sürekli olarak ruhlarla tartışmam gerekiyordu. Ben şaman olmayacağımı söylüyorum, onlarsa: “*En iyisi kabul et, her hâlükârda olacaksın!*” diyorlardı. “*Nasıl olsa seni, yüzünde kusak olan, beyaz ayaklı, büyük çatık kaşları ile bakan gece anası gibi tüylü bir şapkaıyla örteceğiz.*” dediler ve şiddetle beni gıdıkladılar. Daha sonra saçlarımı tarayarak “*Hele saçlarını kes bakalım!*” dediler. Ben de o andan itibaren saç kesmeyi bıraktım.

Zaman zaman kış gecelerinde evimden çıplak olarak çıkıyorum ve ağaca oturuyorum. Hava aydınlanırken dikkatli şekilde bizimkilerin öğrenmemeleri için kendi yatağıma yatıyordum.

İkinci yılı da böyle işkenceli bir şekilde geçirdim. Üçüncü ilkbaharda uzun bir kement ile geyik avlamaya gittim. Sürüye yaklaştıktan sonra kemendimi geyiğin boynuzuna geçirmek için sessizce hareket etmeye başladım, o zaman önümde büyük bir köpek gördüm. Köpeğe yaklaştığımda kulaklarımda uğultu oldu ve yine şuurumu kaybettim, bayılmışım. Ne kadar yattığımı bilemiyorum; sımsıkı bağlanmış olarak kendime geldim, iplerin kesmesinden dolayı dayanılmaz şekilde bedenim ağrıyordu. Uzun süre yokluğum nedeniyle telaşlanan yakınlarım beni arayıp bulmuşlar ve eve götürmüşler.

Gece evde bir ses duydum: “*Kendine kostüm ve tef edin ve şaman ol!*”

Olaysız iki, üç gün geçti. Yeni bir obaya gitmemiz gerekiyordu ve ben tekrar geyikler için gittim. Sürüyü kovalarken geyiklerden bir tanesi başka bir yöne ayrıldı. Ben onun peşinden gittim, ansızın fena bir şey oldu, geyikten düştüm ve şuurumu kaybettim. Sabah erkenden gitmişim, uyandığımda ise gece yarısı olmuştu ve tekrar sıkıca bağlanmış olarak yattım. Ailem beni eve getirdi ve burada birkaç gün acı çektim.

Bu benim son hastalığım zamanında ailem davul ve tokmak sipariş etmiş; benim bu ıstırap ve acılarımdan kurtulmam ve bir süre sonra Şamanlık yapmam için onları hazırlatmışlar. İyileştikten sonra şaman oldum (Şaman Spiridon Gerasimov, Mastahsk ulusu).

Davet alanlardan bazıları bunu (Hıristiyanlık bakış açısına göre) büyük bir günah sayarak şaman olmayı istemiyorlar. Böyle insanları ruhlar sonuçsuz tehditler ve kandırma çabalarından sonra hastalık suyuna atmak zorunda

kalırlar. Ruhlardan biri inatçı kişiyi yakasından tutar ve çok yükseğe fırlatır. Havada birkaç defa dönen kişi yüksekliği dokuz, genişliği beş kat olan, her tarafı dorukları olmayan yüksek kayalık dağlarla çevrili bir çukura düşer. Atılan kişi bu çukurda korkunç ıstıraplara uğrar. Ruhlar onu üç veya dört kez hastalık suyundan çıkarırlar ve sorgularlar. Ancak ruhlar son kez “olur” alamazlarsa (yani Hıristiyanlık inancına göre kişi yeteri kadar dindarlaşmamış ise) o zaman bu kişiyi bütün yaşamı boyunca sakat bırakırlar veya yerler.

Ancak zalim ruhların kötülüklerinden ve zalimliklerinden şu yöntem ile kaçmak mümkündür. Yakın akrabalarından bir kadın öldüğü zaman, davet almış ama şaman olmayı arzulamayan kişi, cesedin yıkanması esnasında cesede yaklaşmalı ve etraftakilerden gizli olarak parmağı ile cesedin kaburgalarına dokunmalıdır.

Şamanlık vazifesi için davet alanlar diğer sıradan insanlardan ayırıcı bazı bedensel farklılıkları haizdir; bunlar *oybon* (delik) ve *kieli* (karın, rahim)’dir.

Oybon vücutta olan bir deliktir, üstü deri bir zar ile kaplıdır ve şamanlar bıçakla delerler. *Oybon* olan şaman için şarlatan olmadığı, onun gerçek bir şaman olduğunu söylerler. *Oybon*’un sayısı farklı olabilir: En önemli şamanların dokuz tanedir (tepesinde, ciğerinin üstünde, sırtının ortasında, koltuk altlarında, ayaklarında ve belinde). Kötü şamanlar ve davetlerini orta dünya ruhlarından almış olan şamanlar kesinlikle *oybon*’a sahip değillerdir.

Oybon hakkında tarafımızdan aşağıdaki hikâyeye derlenmiştir:

“Güneşli sıcak bir günde bir orakçı dinlenmek için çıkmış, ağacın altında oturup sırtını da güneşe çevirmiş; sırtında gömleği yokmuş. Aniden kendi vücudunda parlak bir nokta olduğunu görmüş, vücudunun arasından güneş ışığı geçiyormuş. Bu durum orakçıyı çok şaşırtmış ve dikkatlice karnını incelemiş, güneş ışıklarının geçtiği yere parmağı ile dokununca hiçbir zorlanma, direnç olmaksızın parmağı içeri girmiş. Deri, parmağın baskısıyla delinmemiş, genişlemiş; parmak ne kadar derine girdiyse, orada bir takım kaşıntılar hissetmiş. Parmağı tamamen bedenine girmiş, deri yırtılmamış, kaşıntı ise dayanılmaz olmuş. Orakçı fazla düşünmeden hemen ayaklarının altındaki çavdarlardan almış, parmağını çıkardıktan sonra kendi bedeninin içine çavdarın sapını sokmuş. Çavdar sapları sırtından çıkmış, yaradan kan akmış ama hiç acı ya da ağrı hissetmemiş. Bu adamın bunun akabinde büyük şaman olduğunu söylüyorlar.” (1. Batulinsk nasleğinde derlenmiştir)

Kieli’ye (karın, rahim) göbekte bulunan özel bir yerdir; şaman oradan ağzı ile kötü ruhu çeker, aynı şekilde muhtelif ruhları, onunla görüşmesi için salarmış. *Kieli*’ye sahip olan şamanlar hastalıklara sebebiyet veren ruhları hastadan uzaklaştırmak ve kovmak için büyük bir istidada sahip olurlar. Bunlar herkesçe tanınan *sullardax oyuun* (uzmanlar) grubudurlar. Onlar Şamanlık

ayinlerinde uzun bir gaga vasıtasıyla hastadan *kieli*'ye uygun ruha uzatabilirler, aynı şekilde bozuk para iğne veya diğer küçük cisimlerin yutulması durumunda onları geri çıkartabilirler.

Sinir hastalığı isteri esnasında hastalar kötü ruhlar adına şarkı söyler, alkışlarla yuvarlanırlar, bu onların içine kötü ruhun yerleşmesinden kaynaklanır, isteri nöbeti adı verilen bu (hastalar şaman değil, sıradan insanlardır) *kieli*'ye sahip değildir ve bundan dolayı onların bedenine güçlü bir ruh yerleşirse o iyileşemez ve hastanın ölümüne sebep olabilir.

Şamanlık vazifesi tehlikelidir, çünkü onların çok sık olarak *abası* (kötü ruh) ile ilişkileri olmaktadır, fevkalade büyüktür; bundan dolayı davet yapan ruhlar, şamana hamilik, yardımcılık ve korumalık yaparlar.

Şamanın koruyucu ruhlarından en önemlisi “boğa”dır, her zaman şamanın önünden yürür. Herhangi bir tehlike durumunda o (boğa) uygun şekle bürünür, hatta iğneye bile dönüşebilir. Şamanlar sık sık kendi aralarında düşmanlık yaşarlar, bu düşmanlık zayıf olanın ölümüne varan savaflara dönüşür. Şamanların dövüşleri çok kurnazcadır, dövüşte belirleyici rol oynayan ruh-boğalar kendi aralarında tolaşır, onlardan zayıf olanın kaçınılmaz ölümü kendi arkasından şamanın ölümünü de getirir.

Büyük şamanın koruyucu ruhları kırk yediden daha fazla, kötü şamanın ise üç taneden az olmaz.

Yardımcı ruhlardan en önemlisi *Emeket* 'tir; o ruh, şamana yerleşir ve serçe parmağı büyüklüğünde küçük bir insan suretinde olur. *Emeket*'i olmayan biri şaman olamaz. Onun esas vazifesi Şamanlık ayininde şamanı yönlendirmek ve idare etmektir. Yüksek ruhlar tarafından davet edilen şamanlara, *Emeket* göksel ateş şeklinde yukarıdan düşerek yerleşir. Şaman ölürken onun mezarını çevreleyen tahta kuş tasvirlerine yerleşir ve mezarı küçük düşürülmekten korur.

Şamanın diğer koruyucu ruhları şunlardır: Su çulluğu, dalgıç kuşu, guguk kuşu ve diğer bazı kuşlardır; onlar Şamanlık ayininde ulaşılması zor yerlere şamanı götürürler, örneğin, hastalığa neden olan ruhu veya hastanın çalınmış ruhunu araması gerektiğinde. Bu kategori ruhlara kurt, ayı, köpek ve yukarıda belirtilen fonksiyonları yerine getiren kuşların ruhları dâhildir.

Koruyucu ruhların şamanda peyda olması ile ilgili olarak şu hikâye anlatılır.

“İlk şaman sepetçi söğüdü parçasından Emeket, kuş ve hayvan tasvirleri yontmuş, onların içlerini boş yapmış ve içlerine nefes üflemiş, onlar canlanmışlar ve gizlenmişler. O zamandan itibaren şamanın yardımcı ruhları peyda olmuşlar.”

Şamanın icra ettiği her Şamanlık ayininde değişmeden *keleni* (ruh) bulunur, nadiren de karısı, oğlu ve kızıyla beraber. *Keleni* kekemedir; onlar bir zamanlar yeryüzüne inmiş ve insanlarla cinsel ilişki kurmuş bulutların kızlarından doğarlar.

Keleni total, tek gözlü ve fevkalade kıskanç bir ihtiyardır; onun karısı çok şehvet düşkünüdür ve ilk denk gelen erkekle ilişki kurma fırsatı arar. *Keleni* her zaman şamanın arzusunu iyilikle yerine getirmez, sıkça hastalık ruhlarını aramayı reddeder veya kasten yalan söyleyerek onu yanıltır. *Keleni* Şamanlık ayinlerinde komik kişiler olur, orada bulunanlara şaka ve komiklikler gösterir.

Muhtelif küçük gönderiler için hizmet eden kara kelebek görünüşüne sahip ruh *kötüter abahı* diye adlanır. Bu ruhun yardımıyla büyük şamanlar ayinlerinde belirli bir mesafeden yaprak tütün, et parçası, kâğıt para ve votka elde ederler.

Bazı şamanların yardımcı ruhları oburluk ve açgözlülükleriyle farklılık gösterirler, böyle şamanların her zaman kendi yiyeceklerini onlarla paylaşmaları gerekir, küçük yiyecek parçalarını çiğneyerek onların bulunduğu tarafa veya ateşe atarlar. Eğer bunu yapmak istemezlerse, o zaman şaman şiddetli şekilde dövülür veya boğulur ki, uzun süre kendilerine gelemeler. “Beslenmeleri” de fayda sağlamaz, şamanlar yine de zayıflarlar, zira sadakalardan memnun kalmayan ruhlardan onların gıdaları olan her şeyi (is kutun, sürün) yerler.

Şaman hayatının zor durumları için üç tane ok *üörbe* alır: Bunlar boz taştan yapılmış olup tehlike durumlarında yaşamını korumak için kullanırlar, çünkü *üörbe* kaybedilirse sonucu telafi edilemez. Şamanlar oklarını kulaklarında saklarlar, oradan gerektiğinde alır ve yay ile düşman şamana atarlar; yay lekeli sepetçi söğüdünden, kirişi ise ıhlamur veya söğüdün ince dalından yapılır. Hedefine isabet eden her ok, ölüme sebebiyet verir.⁸

Şamanlar bu okların dışında küçük üç köşeli demir *sikere* (üçgen) alırlar (şaman Spiridon Gerasimov tarafından gösterilen üçgen şekli ve büyüklüğü bu kadardır) *Sikere* fark ettirilmeden hasım şamanın yemeğine katılır, yemekle beraber karnına gider, orada kurtçuğa dönüşür ve ölüme sebep olur.

Galip gelen şamanlar, mağlup olanı takip ederken çok dikkatli olmak zorundadırlar, çünkü kaçan şaman saklanır, yolda bir leş ile karşılaşırsa *sikere*'yi ona yerleştirir, galip olan yakına gelerek, bu *sikere*'yi yemeden ayrılmaz, zira gizemli güç ona bunu yaptırır.

8 Şaman Nikon Poskoçin bir keresinde heyecanlanmış bir hâlde bana geldi, sırtını açtı ve yanık gibi kırmızı bir leke gösterdi. O “*Dün düşman olan şaman bana saldırdı, şanslıydım, çünkü ok sadece sıyırdı.*” dedi. O, bir keresinde rüyasında yurtanın kapısının açıldığını ve açık kapıdan giren bir ucube gördüğünü bana anlattı. Bu ucubenin kendisini yemek için gelen düşman şamanın ruhu olduğunu anlamış, yurtanın içinde bulunan at hamutuna atılmış. Bundan sonra kapı kapanmış ve ucube kaybolmuş. Başka bir gün at kaybolmuş. Nikon kendi ruhu yerine atının ruhunu düşman şamanın ruhuna vermiş ve hayatta kalmış.

Ünlü şamanlar dokuz *sıkere*'ye sahiptirler. Şamanların kendi aralarındaki savaş vasıtalarından bir tanesi *oyun ayaga* (dipçikli yay) sayılır. Düşman şamanın yoluna yerleştirilen bu dipçikli *ırba* (ok ucu) genç delikanlıdan, *kentik* (zemberek: dipçikli yayın bir parçası) ve gerdirme değneği yine delikanlıdan, *ülbürek* (fırlatma çengeli) yeni yetme oğlan çocuğundan müteşekkildir. Bu insanlar bu kurnazca tuzağın birer parçaları olduklarını kesinlikle bilmezler.

Eğer ok hedefine ulaşırsa, herkes selamete ulaşır, ama eğer ki ok önünden uçar giderse o zaman da bu tuzakla ok ucu ve zemberek değneği olarak vazife gören insanlar ölür.

İyi şamanlar dipçikli yaylarını üç sajen (2,13 m) yükseklikte havada kururlar, bu kesin başarıyı getirir.

Bazen birkaç şaman bir tanesine karşı birleşir, çünkü onlardan bir kısmı kişisel olarak tek başına savaşa giremez, ancak yardım için kendi ruhlarını gönderirler.

Savaşta şamanın *salgın kut*'unun bulunması onun ölümüne sebep olur, bundan dolayı kendi "salgın-kut"unu eve hapseder, evdekilere de kapıları açmamaları ve onu dışarı salmamalarını sıkıca tembihlerler.

Kadın şamanlar, erkek şamanlardan daha güçlü sayılırlar; dövüşte onlara kurşun işlemez, çünkü kendi *salgın kut*'unu kendi vulvasına (dölyolu) saklar. Erkek şaman, kadın şamanı takip etmeye başlarsa o durumda kadın şaman bulutlara uçmaya başlar ve oradan kendisini takip eden şamanın gözlerine *menstural* (adet kanı) boşaltımını serper.

En ünlü şamanlar cinsiyetlerinden bağımsız olarak ömrünün otuzuncu yılında gebe kalırlar ve ıstıraplı ağrılardan sonra ormanda karga veya dalgıç kuşu doğururlar ki, kuşlar hemen oradan uçup giderler. İkinci yıl turna balığı doğururlar, o da hemen suya girer. Üçüncü yıl ayı veya kurt doğururlar, onlar da hemen ormana kaçarlar. Sadece en meşhur şamanlar üç kere doğururlar.

Şamanın ölümünden sonra çok uzun bir zaman geçince ilk önce doğan kuş geleceğin şamanını doğuracak olan gebe kadına yerleşir. Eğer şaman üç kere doğurursa, kadına üç kere yerleşme gerçekleşir ve her bir girmede yeni bir şaman dünyaya gelir.

Müstakbel şaman on yaşına gelince bir yerde ruhları onunla karşılaşırlar. Çağrıyı alan korkudan dolayı elinin altında peyda olan bir bıçakla veya kesici bir cisimle onların üzerlerine atılır ve ruhları kesmek ister ancak onların yerine kendisini yaralar. Kanlar akarak eve döner, uzun süre hastalık geçirir, şuursuz bir hâlde yere düşer kendisini üç tane yuvadan birini seçmeye zorlayan kara gölge suretinde olan insanlar görür. Birinci yuva haşeratla doludur ve zalim şamanın ruhu içindir; ikinci yuva balıkla dolu olup, orta şamanlara; üçüncü yuva ise su çulluğu yumurtalarıyla doludur ve en güçlü, en iyi şa-

manlar için tayin edilmiştir. Oğlan veya kız çocuğu ilk tecessüm olarak kendi ruhunun eğitimi için üçüncü yuvayı, ikinci tecessüm için ikinci ve üçüncü tecessüm için de birinci yuvayı seçerler. Kuzeyli yaşlı kadınlarınca ruh sallayarak uyutulması ve yuvada bulunması sürecinden sonra bedenin parçalanması gerçekleşir.

Yukarıda söylenen her şey halk içinde büyük güven duyulan şamanlar hakkındadır; bir de kendi bağışının *üör*'den⁹ almış olan şamanlar vardır; onlar çok az bilinirler ve hemen hemen hiçbir fayda sağlamazlar.

Üör yeryüzünde dolaşarak beğendiğini âşık eder ve onun sinir hastalığına yakalanmasını sağlar, ona ıstırap çektirir ve bir müddet sonra da onu şaman yapar.

Üör'den kendi bağışını alan şamanlar, bedenlerinde herhangi değişiklik yaşamazlar, bedenleri parçalanmaya tabi tutulmaz, kostüm ve davul edinmezler, onların yerine Şamanlık ayinlerinde *calbır* (akağaç) kullanırlar. Onların *oybon* ve *kiyeli*'si yoktur, bunun için hastaları ayakla çiğneyerek tedavi ederler (şamanın ayaklarında şifa verici güç vardır).

Büyük şamanın eğitime tabi olan herkes *üör*'den alınan bağışla şaman olabilir. Ataları arasında şamanlar olan kişi gerçek şaman olarak adlandırılır. *Üör*'den olan şamanlar ancak davetlerini aldığı günden itibaren üç yıl fayda sağlayabilir.

Biz farklı halklarda “şamanlık bağışının” alınmasının benzerliklerine yeterli seviyede dikkat çekilmemiş olmasını, bu konu hakkında kaynaklardaki kısıtlı bilgilere bağlıyoruz.

Viluyisk Yakutlarında “şamanlık bağışının alınması” bizim gördüğümüz gibi pasif bir form taşımaktadır. Bu davette, büyük önem taşımayan *üör*'den olan şamanlar hariç, şaman-ataların ruhlarının iştirakleri çok büyük önem taşımaktadır. Şamanlık bağışı gönüllü olarak alınmaz, ruhlar davet edilen adayı farklı işkencelerle vazifeyi kabullenmek zorunda bırakırlar, bunun için adayın ruhu ve bedeni köklü değişimlere uğrar, yeniden doğarlar. Bedenin hastalık ruhları tarafından parçalanması, önemli bir eylemdir, ruhlar ona, kendi musallat ettikleri hastalıkları sağaltma hakkı tanırlar. Yakut Şamanlığının bu ve diğer özellikleri bizim birliğimiz (Sovyetler Birliği) sınırlarının dışındaki halklarda, hemen hemen dünyanın bütün bölgelerinde geniş bir yaygınlığa sahiptir.

Arzulanan nokta bu makalenin sadece etnograflar arasında değil, aynı zamanda psikiyatrist hekimler arasında da şamanın kişiliğinin psikolojik açıdan incelenmesinin önemine dikkat çekmesidir.

9 *Üör*, toprağın kabul etmediği ölülerin ruhlarıdır; kötü ruhlara dönüşüp dünyada dolaşır dururlar ve insanlara çeşitli hastalık musallat ederler. İntihar edenlerin ruhları da *üör*'e dönüşürmüş.